

ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА. ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Данилюк Л.Р.

ОХОРОНА ТА ВІДТВОРЕННЯ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН І СЕРЕДОВИЩА ЇХ ПЕРЕБУВАННЯ

УДК 349.6:639.1:504.062

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 36 Закону України «Про тваринний світ», охорона тваринного світу включає систему правових, організаційних, економічних, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, спрямованих на збереження, відтворення і використання об'єктів тваринного світу. Охорона тваринного світу передбачає комплексний підхід до вивчення стану, розроблення і здійснення заходів щодо охорони та поліпшення екологічних систем, в яких перебуває і складовою частиною яких є тваринний світ. Як бачимо, законодавче визначення охорони тваринного світу включає в себе, в тому числі, і заходи, спрямовані на відтворення об'єктів тваринного світу. Разом з цим, потрібно зауважити, що окремого поняття «відтворення тваринного світу» цей Закон не закріплює.

Закон України «Про мисливське господарство та полювання» містить окрему статтю, присвячену заходам і охорони і відтворення мисливських тварин (Стаття 27. Охорона і відтворення мисливських тварин). Згідно з ч. 2 ст. 27 Закону, користувачі мисливських угідь здійснюють комплекс біотехнічних та інших заходів, спрямованих на охорону та відтворення мисливських тварин, збереження і поліпшення середовища їх перебування. Цей ж Закон у ст. 1 біотехнічні заходи тлумачить як комплекс різноманітних господарських робіт, спрямованих на поліпшення умов існування, розмноження та збільшення чисельності мисливських

тварин. Аналогічне поняття біотехнічних заходів запропоноване і в р. 2 Порядку проведення упорядкування мисливських угідь.

У зв'язку з вищенаведеним виникає необхідність у з'ясуванні сутності заходів охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування, співвідношення відповідних заходів між собою, а також їх місця в «ланцюзі» раціонального використання мисливських тварин і середовища їх перебування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Існуючі на сьогодні наукові дослідження та публікації, здебільшого присвячені вивченню змісту заходів охорони та відтворення не мисливських тварин, а тваринного світу цілому, наприклад праці В. І. Книша [1], Л. Д. Нечипорук [2], В. В. Петрова [3], а деякі з них стосуються тільки охорони та відтворення середовища перебування мисливських тварин (мисливських угідь), зокрема праці А. М. Волоха [4], В. В. Овдієнка [5], О. Р. Проціва [6], Х. І. Чопко [7].

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження поняття заходів охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування, а також системи відповідних заходів.

Виклад основного матеріалу. Заходи охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування полягають в: 1) охороні, раціональному використанні та відтворенні мисливських тварин; 2) охороні, раціональному використанні та відтворенні середовища їх перебування. Вони можуть здійснюватися як окремі напрями діяльності (щодо мисливських тварин та щодо середовища їх перебування), так і в комплексі (одночасно щодо мисливських тварин і середовища їх перебування).

Пропонуємо розглянути систему заходів охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування дещо детальніше і проаналізувати їх.

1. Упорядкування мисливських угідь.

Згідно з ст. 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» та р. 1 Порядку проведення упорядкування мисливських угідь, під упорядкуванням мисливських угідь розуміється науково обґрунтована оцінка та інвентаризація типів мисливських угідь, видового, кількісного та якісного складу мисливських тварин певного господарства або окремого регіону,

розроблення (з урахуванням природних та економічних умов) режиму ведення мисливського господарства з визначенням заходів щодо охорони, раціонального використання, відтворення мисливських тварин, збереження та поліпшення стану угідь.

Безпосередній порядок проведення відповідних заходів регулюється ст. 28 Закону та Порядком. Статтею 28 Закону закріплені положення, які регулюють порядок упорядкування мисливських угідь. Однак, вони мають дуже загальний характер. Зокрема, у ч. 1 ст. 28 йдеться про забезпечення користувачами мисливських угідь їх упорядкування протягом двох років з дня надання таких угідь у користування. Згідно з ч. 2 цієї статті, порядок проведення упорядкування мисливських угідь визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового та мисливського господарства, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища. Частина 3 – 4 ст. 28 стосуються проектів організації та розвитку мисливського господарства. Так, ч. 3 статті передбачається, що відповідні проекти після їх розроблення погоджуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у галузі лісового і мисливського господарства та полювання, обласними, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями. Частиною 4 статті визначено, що такі проекти, розроблені відповідно до існуючих на момент їх реалізації вимог, вважаються дійсними до закінчення строку їх дії за умови відсутності зміни площі та меж мисливських угідь.

2. Визначення в межах мисливських угідь відтворювальних ділянок.

У змісті ч. 1 ст. 27 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» закріплено, що з метою охорони та відтворення мисливських тварин користувачі в межах своїх мисливських угідь виділяють не менш як 20 відсотків площі угідь, на

яких полювання забороняється. Порядок визначення територій для цієї мети встановлюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства. Відповідно до п. 1.3 Порядку визначення територій для охорони та відтворення мисливських тварин (відтворювальних ділянок), відтворювальні ділянки – це частини території мисливських угідь, що визначаються користувачем з метою забезпечення охорони та відтворення мисливських тварин.

Виходячи з положень р. 2 вищезазначеного Порядку, відтворювальні ділянки можуть визначатись одним чи декількома контурами (масивами, урочищами, водоймами тощо) загальною площею не менше як 20 відсотків наданих у користування мисливських угідь. Користувачами мисливських угідь повинна враховуватись міграційна поведінка мисливських тварин з метою формування (створення) відтворювальних ділянок, спільних для двох і більше мисливських господарств (п. 2.1). У залежності від видів мисливських тварин, які перебувають на території мисливських угідь, відтворювальні ділянки можуть бути визначені для окремого виду або групи видів мисливських тварин (п. 2.2). Під відтворювальні ділянки, на термін не менше трьох років, визначаються найбільш сприятливі для охорони та відтворення окремого виду або групи видів мисливських тварин угіддя, які мають добрі кормові та захисні властивості відповідно до Класифікації мисливських угідь за категоріями цінності (класами бонітетів), визначеної пунктом 7 Порядку проведення упорядкування мисливських угідь (п. 2.3). Полювання на території відтворювальної ділянки забороняється. Відстріл та відлов хижих та шкідливих тварин на території відтворювальних ділянок здійснюються у відповідності до вимог статті 33 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» (п. 2.4). Проведення комплексу лісогосподарських та інших робіт власниками або користувачами земельних ділянок на території відтворювальних ділянок узгоджується з користувачем мисливських угідь (п. 2.5). У р. 3 Порядку зазначено, що визначення відтворювальних ділянок погоджується з власником або користувачем земельної ділянки та оформляється наказом користувача мисливських угідь, у якому

вказуються площа угідь, що виділяється з цією метою, з переліком кварталів, урочищ, водойм тощо, що входять до складу відтворювальної ділянки, детальним описом її меж, видом або групою видів мисливських тварин, для відтворення яких виділяється ділянка, визначається режим охорони мисливських тварин на цій території (п. 3.1). Відмежування територій відтворювальних ділянок проводиться межовими попереджувальними знаками (п. 3.2).

3. Встановлення пропускну спроможності мисливських угідь.

В положеннях ч. 3 ст. 27 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» визначено, що користувачі мисливських угідь встановлюють за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, та обласними, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями пропускну спроможність мисливських угідь. Важливо також зазначити, що чинна редакція ст. 1 Закону не містить визначення пропускну спроможності мисливських угідь, оскільки воно було виключене Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань мисливського господарства, полювання та рибальства, охорони, використання і відтворення тваринного світу» від 21 січня 2010 р. № 1827-VI. На нашу думку, така ситуація є цілком невиправданою, враховуючи наявність даного поняття у інших положеннях Закону України «Про мисливське господарство та полювання» (наприклад, п. 2, п. 10 ч. 2 ст. 30), а особливо, зважаючи на його практичне існування та застосування. Власне, до внесення змін, у ст. 1 вищезазначеного Закон пропускну спроможність визначали як максимально можливу кількість мисливців, які можуть полювати в один день на певній площі мисливських угідь (з урахуванням чисельності мисливських тварин і необхідності додержання вимог техніки безпеки).

4. Створення егерської служби.

Зокрема, відповідно до ст. 29 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», з метою охорони мисливських угідь користувачі угідь створюють егерську службу з розрахунку

не менш як один егер на п'ять тисяч гектарів лісових або десять тисяч гектарів польових чи водно-болотних мисливських угідь.

Щодо таких норм законодавства, то, на нашу думку, абсолютно справедливо зазначає Х. І. Чопко, що велика площа мисливських угідь зумовлює формальну їх охорону, а тому необхідно зробити науково обгрунтовані розробки з приводу закріплення оптимального розміру мисливських угідь за одним егерем [7]. Водночас, О. Р. Проців взагалі вважає, що саме відсутність дієвої мисливської охорони є однією з причин неефективного ведення мисливського господарства [6].

За словами керівника Івано-Франківського обласного управління лісового та мисливського господарства, формування дієвої егерської служби та забезпечення належної охорони мисливських угідь є одним із основних обов'язків кожного користувача. Серед причин поганій організації мисливської охорони є збитковість мисливського господарства, що не дозволяє залучати інвестиції та добре утримувати егерську службу. Звідси, значне навантаження угідь на одного егера, низька заробітна плата, правова незахищеність, відсутність матеріального стимулювання в комплексі із поганим матеріально-технічним забезпеченням егерської служби (в першу чергу транспортом, зброєю, засобами зв'язку), що негативно впливає на стан охорони державного мисливського фонду та недопущення браконьєрства [6].

5. Регулювання чисельності диких тварин.

Згідно з ч. 1 ст. 32 Закону України «Про тваринний світ», в інтересах охорони здоров'я і безпеки населення, запобігання захворюванням сільськогосподарських та інших свійських тварин, відвернення заповідання шкоди навколишньому природному середовищу, господарській та іншій діяльності здійснюються заходи, спрямовані на регулювання чисельності окремих видів диких тварин. Відповідно до ч. 4 ст. 32 Закону, регулювання чисельності хижих та шкідливих тварин у порядку ведення мисливського і рибного господарства здійснюється відповідно до Закону України «Про мисливське господарство та полювання», інших нормативно-правових актів.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», регулювання чисельності диких тварин – вилучення (відстріл та відлов) диких тварин, що перебувають у стані природної волі, за умови, що їх чисельність на конкретній території загрожує життю та здоров'ю людей, свійських тварин, завдає значних збитків сільському, лісовому чи мисливському господарству, порушує природний баланс видів, загрожує існуванню інших видів диких тварин. Безпосередньо регулювання чисельності диких тварин здійснюється на основі ст. 33 зазначеного Закону.

6. Селекційні та вибіркові діагностичні відстріли мисливських тварин для ветеринарно-санітарної експертизи.

Статтею 32 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», визначається порядок здійснення селекційних та вибіркових діагностичних відстрілів мисливських тварин для ветеринарно-санітарної експертизи, які відповідно до ч. 1 цієї статті, в мисливських угіддях проводяться незалежно від строків мисливського сезону працівниками, уповноваженими здійснювати охорону мисливських угідь, за дозволом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, за письмовою заявою користувача мисливських угідь.

Виходячи з ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину», ветеринарно-санітарна експертиза – комплекс необхідних лабораторних та спеціальних досліджень (вірусологічних, бактеріологічних, хіміко-токсикологічних, патолого-анатомічних, гістологічних, паразитологічних, радіологічних), які проводяться спеціалістами державної служби ветеринарної медицини або уповноваженими лікарями ветеринарної медицини, щодо безпечності продуктів тваринного, а на агропродовольчих ринках – і рослинного походження, репродуктивного матеріалу, біологічних продуктів, ветеринарних препаратів, субстанцій, кормових добавок, преміксів та кормів, включаючи аналіз виробничої технології та технологічного обладнання щодо відповідності ветеринарно-санітарним заходам.

Згідно з п. 2.1 Інструкції про селекційний відстріл мисливських тварин, селекційний відстріл здійснюється щодо хворих, поранених тварин, старих особин з явними ознаками деградації, дворічного нерозвинутого молодняку, тварин з нехарактерним для виду забарвленням, а при відстрілі самців оленів, лосів, ланей, козуль – особин з недорозвинутими рогами. Відповідно до п. 2.1 Інструкції про вибіркового діагностичний відстріл мисливських тварин для проведення державної ветеринарно-санітарної експертизи, діагностичний відстріл проводиться з метою оцінки епізоотичної ситуації та вивчення стану захворювань серед мисливських тварин.

Згідно з ч. 2 – ч. 4 ст. 32 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» відстріл мисливських тварин у встановлених ветеринарною службою вогнищах сказу та інших небезпечних захворювань здійснюється відповідно до законодавства про ветеринарну медицину. Селекційний та вибіркового діагностичний відстріли мисливських тварин для ветеринарно-санітарної експертизи здійснюються відповідно до лімітів їх добування. Тварини, добуті протягом мисливського сезону, вважаються добутими в межах ліміту цього мисливського сезону, а тварини, добуті в міжсезоння, – у межах ліміту наступного мисливського сезону.

7. Встановлення обмежень та заборон щодо здійснення полювання.

В даному випадку йдеться про необхідність чіткого дотримання суб'єктами правовідносин використання мисливських природних ресурсів строків полювання (ст. 19 Закону України «Про мисливське господарство та полювання»), заборон щодо здійснення полювання (ст. 20 цього Закону).

8. Встановлення лімітів використання мисливських тварин.

Такі ліміти визначаються у ст. 16 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», Інструкції щодо застосування порядку встановлення лімітів використання диких тварин, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення, Лімітах використання мисливських тварин державного мисливського фонду у сезон полювання відповідного року (затверджуються кожного сезону полювання), Нормах відстрілу інших мис-

ливських тварин, віднесених до державного мисливського фонду, одним мисливцем за день полювання у сезон полювання відповідного року (затверджуються кожного сезону полювання).

9. Встановлення для окремих мисливських угідь статусу мисливських угідь державного мисливського резерву (або запасу).

До мисливських угідь державного мисливського резерву (або запасу), виходячи з ст. 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», належать мисливські угіддя, які не закріплені за певними користувачами або звільнилися за рахунок позбавлення права користування. Однак, заходи охорони та відтворення яких, а також заходи охорони та відтворення мисливських тварин на яких продовжуються здійснюватися, зокрема, безпосередньо центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства.

10. Діяльність державної лісової охорони та її посадових осіб.

Відповідно до п. 1 Положення про державну лісову охорону, державна лісова охорона діє у складі Держлісагентства, Республіканського комітету Автономної Республіки Крим з питань лісового і мисливського господарства, обласних управлінь лісового та мисливського господарства і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства та має статус правоохоронного органу.

Згідно з п. 7 Положення, посадові особи державної лісової охорони відповідно до покладених на неї завдань наділені переліком прав, які, в тому числі, пов'язані з охороною та відтворенням мисливських тварин і середовища їх перебування.

11. Встановлення дозвільно-договірного порядку набуття прав на використання мисливських тварин і середовища їх перебування.

12. Механізм застосування санкцій юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері використання мисливських природних ресурсів.

13. Здійснення інших заходів, визначених розділом IV Закону України «Про тваринний світ» («Охорона тваринного світу») та спрямованих на охорону та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування, а також й іншими нормативно-пра-

вовими актами. Наприклад, Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження» (розділ III «Правила поводження з тваринами, що виключають жорстокість»), ЗК України (розділ VI «Охорона земель»), Законом України «Про охорону земель» (розділ IV «Система заходів у галузі охорони земель», розділ VI «Охорона земель при здійсненні господарської діяльності»), ЛК України (глава 8 «Лісовпорядкування», глава 12 «Зміст та основні вимоги щодо ведення лісового господарства», глава 14 «Відтворення лісів», глава 16 «Охорона та захист лісів»), ВК України (розділ IV «Охорона вод»), Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 1 (Завдання законодавства про охорону навколишнього середовища), ст. 3 (Основні принципи охорони навколишнього природного середовища)).

Висновки. Отже, охорона мисливських тварин і середовища їх перебування – це система заходів правового, економічного та організаційного характеру, які спрямовані на захист, збереження, раціональне використання та відтворення мисливських тварин, середовища їх перебування, з метою забезпечення природного балансу у тваринному світі та навколишньому природному середовищі в цілому, збереження можливості подальшого використання їх та їхніх корисних властивостей. Відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування ми розуміємо як один із заходів їх охорони, який спрямований на відновлення, зокрема, підвищення кількісних та покращення якісних характеристик мисливських тварин, середовища їх перебування, з метою забезпечення природного балансу у тваринному світі та навколишньому природному середовищі в цілому, збереження можливості подальшого використання їх та їхніх корисних властивостей.

Заходи охорони мисливських тварин і середовища їх перебування є основними в системі заходів забезпечення раціонального природокористування. Разом з цим, слід відзначити і особливе місце заходів відтворення в «ланцюзі» раціонального використання мисливських тварин і середовища їх перебування, який виглядає наступним чином: охорона – раціональне використання – відтворення. Тобто, заходи відтворення належать до заходів охорони, але, водночас, можуть мати і самостійний характер. За-

ходи охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування мають спільну мету, а саме: 1) забезпечення природного балансу у тваринному світі та навколишньому природному середовищі в цілому; 2) збереження можливості подальшого використання мисливських тварин мисливських тварин і середовища їх перебування та їхніх корисних властивостей. Очевидно, що такі заходи є нерозривно пов'язаними та взаємодоповнюючими.

1. Книш В. І. *Адміністративно-правова охорона тваринного світу та роль міліції у її здійсненні: дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Книш Валентин Іванович. – Х., – 2007. – 192 с.*
2. Нечипорук Л. Д. *Еколого-правове регулювання раціонального використання об'єктів тваринного світу : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Нечипорук Любов Дмитрівна. – К., 2009. – 198 с.*
3. Петров В. В. *Правовая охрана природы в СССР: Учебник. – М.: Юрид. лит., 1984. – 384 с.*
4. Волох А. М. *Проблеми управління ресурсами мисливських тварин в Україні / А. М. Волох // Збірник матеріалів II-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eco.com.ua/sites/eco.com.ua/files/lib1/konf/2vze/zb_m/0057_zb_m_2VZE.pdf.*
5. Овдієнко В. В. *Правове регулювання мисливства в Україні : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Овдієнко Володимир Володимирович. – Х., 2014. – 211 с.*
6. Проців О. Р. *Аналіз законодавчої бази мисливського господарства країни та розробка покращених пропозицій / О. Р. Проців // Заключний звіт в рамках виконання програми ENPI Флег-II (м. Львів, квітень-червень 2014). – Львів, 2014. – с. 73.*
7. Чопко Х. І. *Еколого-правові заходи зі збереження видової та популяційної чисельності диких тварин / Х. І. Чопко // Право і суспільство. – 2013. – № 6-2. – С. 179-181.*

Данилюк Л. Р. Охорона та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування

В цій статті досліджується зміст заходів охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування. Автор розглядає систему таких

заходів та аналізує їх. Відповідно до цього, пропонує визначення охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування. Після цього, автор з'ясовує співвідношення відповідних заходів між собою, а також їх місце в «ланцюзі» раціонального використання мисливських тварин і середовища їх перебування.

Ключові слова: мисливські тварини, мисливські угіддя, охорона, відтворення.

Данилюк Л.Р. Охрана и воспроизводство охотничьих животных и среды их обитания.

В этой статье исследуется содержание мер охраны и воспроизводства охотничьих животных и среды их обитания. Автор рассматривает систему таких мер и анализирует их. В соответствии с этим, предлагает определения охраны и воспроизводства охотничьих животных и среды их обитания. После этого, автор выясняет соотношение соответствующих мер между собой, а также их место в «цепи» рационального использования охотничьих животных и среды их обитания.

Ключевые слова: охотничьи животные, охотничьи угодья, охрана, воспроизводство.

Danyliuk L.R. Protection and reproduction of animals for hunting and their habitats.

This article deals with the content of measures protection and reproduction of animals for hunting and their habitats. The author examines the system of such measures and analyzes them.

According to this, provides the definitions of protection and reproduction of animals for hunting and their habitats. Protection of animals for hunting and their habitats – system of legal, economic and organizational measures aimed at the protection, conservation, rational use and reproduction of animals for hunting, their habitats, to ensure the natural balance in the animal world and the environment in general, saving the possibility of further use of them and their beneficial properties. Reproduction of animals for hunting and their habitats – one of the measures of protection, which aims to restore, in particular, increasing the quantity and improving quality characteristics of game animals, their habitats, to ensure the natural balance in the animal world and the environment in general, saving the possibility of further use of them and their beneficial properties.

Then, the author finds the ratio between such measures and their place in the «chain» rational use of animals for hunting and their habitats.

Keywords: animals for hunting, hunting land, protection, reproduction.